

<p>Tanév végén</p>	<p>A középfok jele magánhangzó után így: <i>nagyob</i>.</p> <p>Tulajdonnévből <i>i</i>-képzővel alkotott melléknév nagy kezdőbetűs írása.</p> <p>Sorszámnev számjegyes írása <i>pont</i> nélkül.</p> <p>Az <i>-e</i> kérdőszócska különírva.</p> <p>A melléknév végi <i>ú-ű</i> rövid <i>u-ü</i>-vel.</p> <p>Ragos mutató névmások rövid mássalhangzóval: <i>ezel, aban, ekor, anál, eből</i> stb.</p>	<p>A <i>csekély, sekély</i> és <i>mihelyt</i> szavak <i>j</i>-vel történő írása.</p> <p>Az <i>s</i>-végű melléknév toldalékos alakjának <i>ss-es</i> írása (<i>pirossan, italossak</i>).</p> <p>Hibás keltezés.</p> <p>A főnév végi <i>ú-ű</i> hibás írása.</p> <p>Az <i>azzal, azzá</i> szók rövid <i>z</i>-vel történő írása.</p>
--------------------	--	---

DR. SZORÉNYI JÓZSEF
főiskolai docens

Magnetofon a fogalmazási órán

Nagy érdeklődés előzte meg azt az órát, amelyet április végén a gyakorló iskola egyik 3. osztályában tartottak. A tanulók a közös szóbeli elbeszélő fogalmazást gyakorolták. Az anyaggyűjtéshez a *magnót* is felhasználták. A témához közvetlen megfigyeléssel is gyűjtöttek anyagot. Ugyanis környezetismereti órán előzőleg már megismerkedtek a baromfiudvar lakóival. Az elbeszélés gyakorlása közben — az óra didaktikai céljának megfelelően — különös tekintettel voltak a rokonértelmű szavak alkalmazására, a mondanivaló pontosabbá és kifejezőbbé tételére.

A téma megjelölésekor a nevelő utalt arra, hogy az elmúlt napokban megszemléltek egy *baromfiudvart*. Ott különösképpen azt az elkerített helyet figyelték meg, ahol a kiscsibék tartózkodtak. A helyszínen arra is felhívták a tanulók figyelmét, hogy a kifutót gondosan kell elkészíteni, nehogy kibújhassanak a kiscsibék.

A *célkitűzést* és az *ismeretek felújítását* követően a baromfiudvarról készült rajz is a táblára került. A nevelő elmondta, hogy a napokban újból megfigyelte a kiscsirkék életét. Az ott hallottakat magnószalagra vette. Amit hallanak, azt majd az órán megbeszélik. Jól meg kell tehát figyelniök, mi történhetett a baromfiudvaron. Azután a rajz lekerült a tábláról, a tanulók pedig becsukott szemmel felidéztek az események színhelyét.

Kezdetben egy kotlós kotyogását hallhatták. Ezt a kiscsirkék ismert zszibongása követte. A békés párbeszédet egy eltévedt kiscsibe segélykérő csipogása váltotta fel.

A riadt hang már távolabbról hallatszott. Válaszképpen a kotlás rikoltozni kezdett. Többszöri siccelés jelezte a macska riasztását. Egy deszka puffanása, kalapálás, végül a csibecsalád békés nyüzgése zárta le az auditív ingerek sorát.

A magnószalag pergetése közben a tanulók tudatos *megfigyelőkké* váltak. Érdeklődésük elmélyült, hiszen a hangok állandóan váltakoztak. Felidéződtek a témához fűződő *képzetek*, képzeletük pedig összefüggésbe hozta a friss észleléseket. Korábbi megfigyeléseik emlékezeti felidézése kiegészült tehát a *fantázia* munkájával, s így az *anyaggyűjtés* élményszerűen jött létre. Közben értékelésük, *állásfoglalásuk* is érlelődött, hiszen a kapott szempontnak megfelelően nemcsak a hangok egymásutánját figyelték, hanem azt is, hogy egy-egy jelenség vagy esemény miként lett előidézője az utána következőnek. Az egymást követő hangok (kotyogás, halk zszibongás, hangos csipogás, lármázás, siccelés, puffanás, kopácsolás) elemzése összekapcsolódott az ok-okozati összefüggések feltáráásával. Az ellentétes hatások (békés kotyogás, ijedt csipogás, rikoltozás) pedig már eleve sejtetni engedték ezeket az összefüggéseket.

A szerzett benyomásokat először *időrendben* mondták el. Eközben kitűnt, hogy a magnó-keltette auditív hatások mennyire meghatározták a képzelet tevékenységét: az emlékképek analizálását és az új képek létrehozását. Ezt a szintetizálást a jelenségek közti összefüggés felismerése jelentős mértékben meg is könnyítette. Az *élményesítés* tehát jól sikerült. A felbolydult baromfiudvart a tanulók szinte maguk előtt látták. Ebben a korban a gyermekek gondolkodása elsődlegesen képszerű. Fontos tehát, hogy a jelenségeket, tárgyakat maguk előtt lássák, amikor azokról beszélnek.

A céljuk az volt, hogy megfejtsek, mi történhetett a baromfiudvaron. Ezt a célt képzeletük segítségével el is érték. Most már sor kerülhetett a szerzett *ismeretek közlésére* is.

A képzetek felidézését az is előmozdította, hogy a témával kapcsolatos alábbi rokonértelmű szavakat a nevelő előzőleg felírta a táblára:

kotkodál	zszibong	lármázik	riadt	elfur
kotyog	csipog	kiabál	ijedt	elkóborol
		rikoltoz		elcsavarog

Ezek közül a szinonimák közül a megfelelő szót az auditív hatások alapján válogatták ki. Együttesen döntötték el, hogy a hallott hangnak és elképzelt mozgásnak melyik szó felel meg a legjobban. Megállapították pl., hogy a tojni készülő vagy a már megtojt tyúk *kotkodál*, a magnóra vett hang pedig *kotyogás*. Az eredeti hangok elemzése közben megfigyelték, hogy egyenletesen ismétlődik a kotlás rövid, szaggatott hívogató hangja. Erre mondjuk, hogy *kotyog*. Ha nincs egészen tele a kannánk vízzel – mondotta az egyik gyerek –, akkor menés közben állandóan megismétlődik a bugygyanászzerű hang. Ezt is *kotyogásnak* nevezzük. Később kitűnt, hogy a szó jelentés-tartalmát csakugyan tisztázták. Ugyanis a „hívogatta csibéit” kifejezést éppen azért vetették el, mert a kotlóssal kapcsolatban a *kotyog* szó *hívogatásra* is utal.

A kiscsibék örvendező zajongásának jelölésére a szereplő szinonimák közül a *zszibong* szót találták a legmegfelelőbbnek. Visszaidézték az eltévedt kiscsibe hangját, és felfedezték benne a nagyfokú ijedtséget, a rokonértelmű jelzők közül ezért került a *csipogás* szó elé a *riadt* kifejezés. Az ijedt csipogás előzményére a baromfiudvar kifutójának felidézésével következtek. (Kibújt a résen és elkóborolt.) A szinonimák közül a megfelelőt a nevelő irányításával választották ki, miután előzőleg tisztázták a valóságos mozgás lényeges jegyét: a rendes, megszokott helyről való eltávozást, amit az *elkóborolt* szó fejez ki a legjobban. Az előzményt természetesen múlt idejű igével fejezték ki.

A kotlós rövid, éles hangját, amelyet a magnószalagról egymás után többször is hallottak, a szinonimák alapján a *rikoltoz* kifejezéssel jelölték. Az egyes szavak jelentéstartalmát a következő gondolatmenet szerint tisztázták: Ha csak azt mondanánk a kotlósról, hogy *kiabál* vagy *lármázik*, akkor ez a kifejezés a sokféle jelentésárnyalattól csak azt emelné ki, ami fogalmilag közös, de nem jelölné azt, ami sajátos, amelyből azt is pontosan meg lehet állapítani, hogy a kotlós veszélyt jelez. A nevelő irányításával a tanulók közben arra is rádőbrentek, hogy nem szokatlan, ún. szép kifejezéseket kell mondanivalónkhoz keresnünk, hanem a jelenségekben kell észrevennünk a jellegzetest.

A gyerekek saját maguk is észrevették, hogy minél jobban megfigyelték a valóságot, minél élesebben, pontosabban látták a részleteket és az összefüggéseket, a szinonimák esetében annál inkább megtalálták a *válogatás* helyes szempontját, a célnak leginkább megfelelő kifejezést: Hiszen egy-egy jelenség (pl. a baromfiudvaron keletkezett riadalom) csak a mondatok egymásutánja, a megfelelő szóhasználat alapján válik az olvasó vagy hallgató tudatában olyanná, mint amilyennek mi megismertük. A megfelelő szavak kiválasztását viszont csak a részletek és a köztük levő összefüggés pontos feltárása teszi lehetővé. Csakis így alakulhat ki bennünk a jelenség vagy esemény teljessége, az a szintézis, amelyet az olvasóban vagy hallgatóban is életre akarunk hívni. A magnó tehát jó alkalmat teremtett ahhoz, hogy a tanulók átéljék a *válogatás* lényegét, izgalmát és szépségét. Erre egyébként a rokonértelmű szavak különösen alkalmasak. A válogatás ugyanis a szinonimák esetében nem okoz különösebb gondot.

A *siccelés*, *puffanás* és *kalapálás* észlelése nyomán a tanulók képzelete a korábbi emlékképeket a témának megfelelő új kapcsolatba hozta: meg tudták okolni, miért kellett a macskát elzavarni, a rést pedig elfedni. Az egymást követő jelenségek belső összefüggésének feltárása nyomán önként adódott a tanulóknak az az *állásfogalása*, hogy a gondos ember mindig mérlegeli a körülményeket, számol a várható következményekkel, s így megelőzi a bajokat. Ennek a magatartásnak a jelölésére a szinonimák közül a *körültekintő*-t választották az *előrelátó*-val szemben.

Miután a magnóra vett hangok tervszerű egymásutánja a belső összefüggésekre is felhívta a figyelmet, szemléletessé vált a tanulók számára, hogy ezek az összefüggések határozzák meg, *mi a lényeges* és mi lényegtelen. A jelenségekben, eseményekben rejlő kapcsolatok felismerése egyben azt is nyilvánvalóvá tette, hogy a gondolatok kiválasztásának mindig *célja* van. Jelen esetben annak az igazolása: ha nagyobb gondal készül el a kifutó, akkor a kiscsibe se kerül bajba. Mondanivalónk lényegét és célját tömören a cím fejezi ki. Érthető tehát, ha „Minden mondatnak a címről kell szólnia.” (Tanterv: 51. o.) A sok jó ötletből (Pl. Bajba jutott a kiscsibe, Elkóborolt a kiscsibe, *Riadalom a baromfiudvaron* stb.) a találó cím kiválasztása nem is okozott gondot.

Így alakult ki az alábbi teljes fogalmazás.

Riadalom a baromfiudvaron

A baromfiudvar elkerített részén vidáman kotyog a tyúkanyó. Halk zsi bongás a válasz. Távolabbról riadt csipogás hallatszik. Egy csibe kibújt a résen és elkóborolt. Egyszer csak rikoltozni kezd a kotlós. A leselkedő macskát elzavarják, a rést is elfedik. Körültekintéssel elkerülhetjük a veszélyt.

Miféle tanulságokkal szolgált hát az óra?

1. Nem túlzott az általánosítás, ha azt mondjuk, hogy a magnó igénybevétele nagymértékben növelte az óra nevelési *hatásfokát*. A modern szemléltető eszköz segítségével a nevelő tervszerűen irányította és fejlesztette a tanulók megfigyelését, a jelen-

ségek elemzésével pedig hozzájárult érzéseik és gondolataik tudatosításához. Ez pedig jelentős lépés az önálló alkotás felé vezető úton.

2. Az is bizonyos, hogy a *tárgyi tények érzékelését* a magnó segítségével pontosabbá tehetjük. Márpedig csak a tárgyi tényeken alapuló és az azoknak pontosan megfelelő képzet lehet alapja a jelenségek és összefüggések gondolati feldolgozásának, a fogalmazás alapvető munkájának. A magnó használata nyomán még inkább nyilvánvaló, hogy a fogalmazástanításban a felfokozott élmény biztosításának döntő szerepe van. Ha pedig témánk célja is világos előttünk, akkor az átélt gondolat és érzélem könnyen mondanivalóvá teljesedik.

3. Az auditív hatások jelentősen megkönnyítették a táblára írt rokonértelmű szavak jelentésének és hangulatkeltő szerepének elemzését, a *tervszerű szókincsfejlesztést*, hiszen minden kifejezés mögött ott volt a valóság, amelyre a szó utalt. A magnó felhasználásával megerősödött (vagy létrejött) a rokonértelmű szavak kapcsolata azokkal a jelenségekkel, amelyeknek a jelölésére szolgálnak. Az efféle élménynyújtás tehát csaknem kizárja, hogy a szó elszakadjon a valóságtól. A szinonimák jelentésárnyalatait mérlegelő válogatás azt is tudatosítja a tanulóknál, hogy egy-egy szó mennyire differenciáltan tükrözi a valóságot.

4. A magnó lehetőséget teremtett ahhoz, hogy *egy-egy szó jelentéstartalma szemléletessé váljék* a tanuló tudatában. Az élményesítésnek ez a módja erősíti a valósághoz fűződő kapcsolatainkat, hiszen a gondolkodás folyamatát a legtöbb esetben ezek az első jelzőrendszerhez tartozó képzetek és fantáziaképek kísérik.

5. Miután a magnó mozgósítja az értelmi erőket, jelentős tényező *a tanulók aktívizálásában*. A jelenségeket, eseményeket szemléletessé teszi, éppen ezért szorosan meghatározza a gyermek gondolatmenetét és érzelmeinek alakulását. Megvan az az előnye is, hogy segítségével pedagógiaileg átformálhatjuk a valóság ritmusát. Pl. az időben egymástól távol levő eseményeket percekbe vagy másodpercekbe is belesűrűsíthetjük. A képzeteknek eközben sajátos szerepe van, mivel a hallási észleleteket ki kell egészíteni pl. a megfelelő mozgásokkal, ugyanakkor az egyes hallási ingereket ésszerű egységbe olvasztja.

6. Az órán szerves kapcsolatba került az *anyaggyűjtés* három egyszerű módja: a magnóra vett hangokra vonatkozó *megfigyelés*, az *emlékezés* a baromfiudvaron látottakra és az auditív ingereknek megfelelő *elképzelés*.

7. Nem vitatható, hogy a fogalmazási órán alkalmazott *módszeres eljárások változatosabbá tételéhez* a magnetofon alkalmazása gazdag lehetőségeket kínál.

8. Ennek a modern szemléltető eszköznek a használata *többletmunkát* is jelent, és az eddiginél sokoldalúbb, elmélyültebb nevelői szervező-irányító tevékenységet kíván.

9. A tanulók azt is ellenőrizhették, vajon az átélt, elképzelt eseményeket a valóságnak megfelelő időrendben mondták-e el. A magnót tehát a fogalmazás és a valóság összevetésében, a *valóság mind pontosabb és teljesebb megismertetésében* is jól felhasználhatjuk.

IRODALOM

Kérékgyártó Imre: A fogalmazás tanításának módszertana, Tankönyvkiadó, Bp. 1960.

Kérékgyártó Imre: A fogalmazás tanítása, Tankönyvkiadó, Bp., 1961.

Schiro Ödön: A verbalizmusról, Pedagógiai Szemle, 1964: 7.—8.

Tantero és Utasítás az ált. isk. számára, 1962.

